

Válságörvénylés

Beszélgetőtárs: Orgován Szigeti Réka

Bogár László közgazdász egyike azon kevés szakembernek, akik világosan, a köznapi ember számára is érthetően fogalmazzák meg a világban zajló pénzügyi és közgazdasági folyamatokat. Ezeknek megértése manapság fontosabb, mint valaha. Pénzválságról, felelősségről és a lehetséges megoldásokról, kiútról beszélgettünk.

Hogyan látja a jelenleg zajló ún. pénzválságot?

– Tudomásul kell venni, hogy az, ami most történik, az egy olyan örvénylésnek egyelőre inkább csak a kezdete, ami valószínűleg évtizedekig fog még tartani, és látványosan meg fogja mutatni, hogy az a világ, amit globális kapitalizmusnak nevezünk, felélte összes létező tartalékát, és a semmibe vezet. Evolúciós zsákutca az emberiség számára. Ennek egyszerű oka, cinikus, bár szellemes szlogenben foglalható össze, amit annak idején Milton Freedman Nobel-díjas amerikai közgazdász, a neoliberális gazdasági ideológia atyja mondott, hogy „the business of the business is the business”. Ennek az a lényege, hogy ha valami közvetlen profitot hoz, üzemgazdasági értelemben, akkor abban az esetben is folytatni kell ezt a tevékenységet, sőt bővíteni és tágítani is, hogyha egyébként bemocskolja, tönkreteszi, elszennyezi a külső természetet, illetve tönkreteszi az emberi belső természetet, amit ugye kultúrának szoktunk nevezni. Hétköznapi szóhasználat: pusztítja a kultúrát és a természetet. A globális kapitalizmus rendszere teljesen nyilvánvaló módon egy hihetetlen erejű, egyre veszélyesebb lét-deficitbe hajszolja az emberiséget, mert a látványos anyagi javaknak hatalmas tömegét hozza létre, közben pedig tönkreteszi azt, ami az emberi létezés alapja: a külső és belső természetet. Ez egy végzetes zsákutca. Szerencsére ma már egyre többen érzik, hogy ebből a zsákutcából valahogyan ki kellene jönni. Ez rettenetesen nehéz, mert ha nem is létezne egy világi struktúra, amely errefelé irányítja a dolgokat, a folyamatok, tehetetlenségüknél fogva, akkor is zajlanak tovább. Ami most történik, az tulajdonképpen az első látványos jelzése annak, hogy ez az önpusztító létfelélés, ami önmagát fejlődésnek meghaladásnak próbálja feltüntetni, a végéhez közeledik.

Miben nyilvánul meg ennek a folyamatnak a vége?

– Még néhány évtizedig zajlik ez az elmélyülő örvénylés, és közben három fő pillér van összeomlóban: az első pillér az, hogy a Nyugat központi magvat jelentő országok folyamatosan kifosztják a világ többi részét. Ezt egy angol kifejezéssel úgy szokták mondani, hogy „the west and the rest.” Ez azért közeledik a végéhez, mert hatalmas erejű szereplők nőttek fel, elsősorban Kína, de akár említhetjük Oroszországot, számos iszlám országot, latin-amerikai országot is, és ezek egyre inkább egymás felé is tájékozódnak. Felismerték, hogy nekik össze kell fogni annak érdekében, hogy ezt a nyugatias globális kapitalizmust, ennek pusztító rendszerét valamilyen értelemben megállítsák, vagy legalábbis ennek a rendszernek az őket folyamatosan kifosztó, onnan erőforrásokat elvonó jellegét megváltoztassák. A második pillér, ami önmagában is romba döntheti az egész rendszert, a fosszilis energiaforrásokkal való rablógazdálkodás. Ma már teljesen nyilvánvaló, hogy elértünk a csúcspontra, pl. a földgázkitermelés csúcspontjára, és most már a hanyatlás jön. Ezért elkezdődik az az időszak, amikor a világ urainak fel kell készülniük arra, hogy csökkennek az energiaforrások. Ezt kétféleképpen lehet kezelni: vagy totál anarchiával, mindenki egymás torkának esik a maradék erőforrásokért, vagy a nagy szereplők megpróbálnak egymással kiegyezni. Az fog eldőlni a következő egy-két évtizedben, hogy melyik forgatókönyv valósul meg. A harmadik pillér, és talán ezt kellett volna első helyen említeni, a lelki, erkölcsi, szellemi talapzatpusztításnak a végéhez való közeledése, a spirituális energiákkal való rablógazdálkodás, annak érdekében, hogy engedelmes fogyasztó és munkaerő-állatokká degradálja Isten képmását, az embert. A teremtett ember nem tud tartósan Istennel szembefordulni, márpedig ami itt zajlik, az deszakralizáció. Egy folyamatos, tudatos, gátlástalan szembevonulás azzal, ami a teremtés lényege. Egy ilyen vállalkozás értelemszerűen nem sikerülhet. Mi, hívő emberek pontosan tudjuk, hogy ez lehetetlen, csak az a kérdés, hogy mikor ütközik a teremtés legvégső sziklafalának

ez a vállalkozás. Én azt hiszem, hogy ez is elkezdődött.

A létezés minden rétegében ellenállás tapasztalható. Az erre való reakciók keltik az örvényeket, ami közvetlenül ugyanilyen pénzügyi válságban nyilvánul meg, de ennek a válságnak is ugyanez az oka, hogy van egy gátlástalan kör, amely kifosztja az egész világot, ennek következtében degeszre tömi magát erőforrásokkal, de nem ülni akar a pénzeszsákján, hanem ha úgy tetszik, vissza akarja adni hitelbe azoknak, akiket kifosztott. A világ kifosztásából iszonyatos vagyontömeget kell újra kihelyeznie, ezért nyilván felelőtlenül teszi. Erre a legjobb hasonlat talán az, hogy orgazda. A multinacionális vállalatok a rablók, a világ bankrendszere meg az orgazda, aki értékesíti a rabolt vagyont. Arról szó esik, hogy a felelőtlen hitelezés miatt jutottunk ide, csak éppen a fent említett okokról nem beszélnek. A felelőtlen hitelezés olyan pénzügyi válsággal kezdődött, ahol rohamosan dőltek volna be, és be is dőltek óriási bankok, részben pedig, és ez már-már bohózatba illő, azért nem dőltek össze, mert a világkapitalizmus az államot hívja segítségül, azt a nemzetállamot, amit ő maga tudatosan igyekezett szétzúzni az elmúlt évtizedekben.

Joseph Stiglitz közgazdász erre mondta, hogy amikor nyereség van, az az övé, hiszen a nyereséget ez a rendszer privatizálja, de amint veszteség van, azt azonnal államosítja, és áthárítja a közre. Cinikus, brutális nyíltsággal mutatkozik meg a globális kapitalizmusnak a totális szembenyomulása mindazzal, ami emberség, harmónia, együttérzés, a teremtés lényege.

Mi a helyzet a válsággal magyarországi viszonylatban?

– Én remélem, hogy egyre több embernek nyílik fel a szeme, annál is inkább, mert Magyarországot ez nagyon súlyosan fogja érinteni. Magyarország már legalább harminc éve sínylődik egy olyan válságban, amit szintén ez a globális rendszer okoz, csak ez a magyar társadalom lokális válsága. Erre borul rá most még ez a globális válság. 1978-82 között kiderült, hogy Magyarország végzetesen eladósodott és ennek következtében, ha formálisan nem is változott meg a rendszer, a szovjet birodalomból a színpalak mögött áttoltak minket a nyugati globalitás rendszerébe. 1978-90 között eltelt tizenkét évből mindössze csak két évben nem csökkentek a reálbérek, vagyis már akkor is elszegényítették a magyar társadalmat. A 70-es, 80-as években hihetetlen mértékben romlottak pl. az egészségi mutatóink is. Az igazi rendszerváltás, bármilyen különös, már akkor, vagyis 1978-82-ben elkezdődött és erre jól rímél az, hogy a társasági tör-

vényt valójában már 1988 tavaszán elfogadták, amikor még állt a szocializmus építménye. Bármilyen megdöbbentő, erről a felnőtt magyar népesség nagy része nem is tud. A társasági törvénnyel lehetővé teszik, hogy akár egymilliárd forintos tőkével magánvállalatot alapíthassanak Magyarországon, és ezzel bevezetik a kapitalizmust. Ha Kádár János bevezette a kapitalizmust 1988-ban, akkor elképzelhetetlen, hogy ezt nem azért tette, mert tíz évvel azelőtt már minden alku meg ne lett volna kötve ezzel kapcsolatban. Természetesen az is le volt játszva, hogy a döntő többséget vesztes létre ítélik. Az 1989-90-es „látványtechnikai tűzijáték” szemfényvesztés volt csupán, hogy a magyar társadalom vesztes létre ítéltjei számára fenntartsák azt a látszatot, hogy íme, elkezdődött nektek a felemelkedés, most aztán jóra fordul a sorsotok. Hogy mennyire fordult jóra, azt jól jelzi az az alapvető adat is, hogy a 2008-as reálbér pontosan azonos a harminc évvel ezelőttivel, és ráadásul most még csökkeni is fog, hiszen jövőre 3-4 százalékkal csökkenek a reálbérek. Ez azt jelenti, hogy 31-32 évvel ezelőtti szinten lesznek. Közben jelentősen nőttek a jövedelemkülönbségek, ezért a társadalom alsó rétegeinek jövedelmei nem a 32, hanem a 40 évvel ezelőtti szinten vannak, és most már állam sincs, ami segíthetne. 1975-ben pl. 100 ezer lakás épült, ma 15-20 ezer, és az sem azoknak, akik a leginkább rászorulnának. Nem túlzás azt állítani, hogy a magyar társadalom alsó rétege olyan helyzetben van, mint az 1958-60 közötti időszakban.

A legmegrendítőbb, hogy még csak most kezdi felismerni a történelmi pusztítást, azt, hogy pária létre van kárhozható, egészségi és népesedési történelmi mélyponton van, lelki, szellemi és erkölcsi tartalékai teljesen szétroncsolva és kifosztva. A magyar társadalom az elmúlt ezer év egyik legsúlyosabb történelmi tragédiáját éli át, és rettenetesen nehéz ma megmondani, hogy hogyan és hol jön létre az a stabil pont, ahonnan elrugaszkozhatunk. Azt mindnyájan látjuk, hogy erről a pusztulási lejtőről vissza kell fordulni, csak azt nem látjuk egyelőre, hol vethetjük meg a lábunkat.

Sokan sokféle megoldást javasolnak. Ön hogy látja a kiutat ebből a helyzetből?

– Arra volna szükség, hogy a nemzet maradéka minden feszültséget félretéve nagyon őszintén, sok emberséggel számot vessen ezzel a helyzettel, és elkezdődjön először az az együttgondolkodás, amelyik kíméletlen diagnózist állít fel erről a helyzetről, még akkor is, ha csúnya és kellemetlen következtetésekre juttat minket. Ki kell dolgozni egy olyan megoldási javaslatot, amelyik a valóságos diagnózisra épül.

Az a baj, hogy ma a hivatalos politikai erők egyike sem alkalmas erre a szerepre. Azok a diagnózisok és megoldási javaslatok, amelyeket az ellenzék, mondjuk ki, a Fidesz is megfogalmaz, azok nem mennek túl a liberális közhelyeken, és teljesen nyilvánvalóan alkalmatlanok arra, hogy a magyar társadalom alapvető kérdéseire válaszokat adjanak. Sajnos a Fidesz is úgy gondolja, ami érthető, de nem menthető, hogy neki globalokonformnak kell lennie, illeszkedni és kollaborálni kell ezzel a globális hatalommal, mert ha nem teszi, akkor nem választják meg, esélye sincs a kormányzásra. Elég gyermekes gondolat azt hinni, hogy a globális hatalom félrevezethető. A globális hatalom garanciát akar, és ez meg is van, hiszen Orbán Viktor környezetében liberális, sőt ultraliberális globalokonform személyek vannak, akik úgymond fogva tartják. Ennek következtében hiába kerül kormányra, aligha hihető, hogy ezek jelenlétében másfajta politikát tudna folytatni, mint ami egyébként eddig is zajlott az elmúlt 20 évben Magyarországon.

Mindannyian látjuk, hogy csapdába kerültünk. A csapdába került vadnak lazának kell lennie, hogy ne pazarolja feleslegesen energiáit, mert vergődéssel egyre gyengébbé válik. Hagyni kell, hogy spirituálisan átjárjon minket az az erő, amely aztán hozzásegít a megoldáshoz. A csapdába esett vadnak ugyanakkor állandó készenlétben kell lennie, mert ha csak egy pillanatra is kinyílik a menekülés lehetősége, azonnal menekülnie kell. Ez egy nagyon nehéz feladat, hiszen mentálisan is megerőltető: egyrészt ellazulást, másrészt állandó készenlétet igényel. Lelkileg is fel kell készítenünk magunkat arra, hogy elképesztően nehéz évek várnak ránk. A teendő nem lehet más, mint hogy a globális birodalmat minimum tárgyalásra kényszerítsük. Argentína pl. képes volt erre, és igen jelentős könnyítésekkel kapott. Ez nem megoldás, de a semminél jobb.

Ha egyesek kisebb-nagyobb emberi közösségekben képesek jó ötleteket hozni, és kivitelezni azt, akkor gondolkodás nélkül tegyék meg politikai erők-

kel való cimborálás nélkül. Ne várjanak senki támogatására, segítségére. Minden emberi közösség legyen tisztában azzal, hogy bizonyos értelemben egyedül maradt, és csak magára számíthat. Aki a legkisebb emberi közösséget is megpróbálja megvédeni a teljes lepusztulástól, az óriási tettet hajt végre ezzel. Ne becsüljük le ezeknek az apró közösségmentő törekvéseknek a jelentőségét, mert segítenek abban, hogy a lepusztulást lassítani, akadályozni tudjuk. Ez a mikroszint, a lokalitás szintje.

Nemzeti szinten pedig arra törekedjünk, hogy rákényszerítsük a politikai erőket arra, hogy igenis vállalják fel a globális birodalom tárgyalásra kényszerítését. Egy magyar nemzeti tárgyaló küldöttség létrehozása kellene, amely hosszú távon képviseli a nemzeti érdekeket, másfelől a globalitás valamiféle tárgyalóküldöttsége, amely saját érdekében sem szeretné, ha Magyarország alatt kilyukadna a térkép, és a Kárpát-medence egy fekete lyuk lenne. Ez magára a globális hatalomra nézve is kellemetlen következményekkel járhat.

A következő három év legfontosabb teendőit ezekben látom, közben persze a választással, új kormány alakulásával és az új kormány első évével. Ez a három év végleg eldöntheti, hogy van-e békés, demokratikus megoldása ennek a helyzetnek, vagy pedig nem marad más, mint a polgárháború, amely Argentínában is bekövetkezett. Reméljük, hogy ez nem feltétlenül következik be. Lelkileg azonban készen kell állnunk arra a veszélyes lehetőségre is, hogy a dolgok békésen nem képesek eljutni addig, hogy a politikai eliteket rákényszerítsék a felelős magatartásra. Mindenkinek, akiben maradt kellő akarat, józanság, mindent alá kell vetnie ennek a célnak. Ha a nemzet maradéka nem hoz egyéni áldozatokat a cél érdekében, akkor jelentősen csökkenti az esélyt, amely egy olyan kivezető utat jelenthetne ebből a válságörvénylésből, ami talán esélyt ad arra, hogy elkezdjünk építkezni, hiszen legalább két évtized kell, amíg kiheverjük, ami most történik.